

*О. І. Шаманська,
старший викладач кафедри аграрного менеджменту,
Вінницький національний аграрний університет*

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІКЕРО-ГОРІЛЧАНОЇ ТА СПИРТОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

У статті досліджено особливості та основні інструментисистеми державного регулювання лікєро-горілчаної та спиртової промисловості в Україні. Проаналізовано основні проблеми та недоліки в законодавчій базі, які стримують розвиток лікєро-горілчаної та спиртової промисловості.

This article is about the major aspects of the alcohol and spirit industry government control in Ukraine. Also the author analyzed the main problems and defects in a legislative base, that restrain development of alcohol and spirit industry.

Ключові слова: державне регулювання, лікєро-горілчана та спиртова промисловість, механізм державного регулювання лікєро-горілчаної та спиртової галузі.

Key words: government control, alcohol and spirit industry, mechanism of government control of the alcohol and spirit industry.

АКТУАЛЬНІСТЬ

Досвід ринкових перетворень доводить, що жоден ринковий механізм не може вирішити всіх економічних проблем країни, тому державна участь потрібна тоді, коли ринковий механізм не спроможний ефективно розв'язати проблеми суспільного відтворення. Формування ринкових умов господарювання в Україні не зменшило, а, навпаки, посилило актуальність дослідження проблеми державного регулювання лікєро-горілчаної промисловості. Це пояснюється об'єктивними обставинами: лікєро-горілчаної промисловість є однією із стратегічних галузей економіки України, яка відіграє помітну роль у формуванні державного бюджету [6; 8; 9]. З огляду на це, виникає потреба у підвищенні ефективності регулювання ринку лікєро-горілчаної промисловості, а саме — удосконалення адміністративних важелів регулювання, які забезпечили б підвищення ефективності виробництва підприємств галузі. Проте, незважаючи на цінність проведених досліджень, проблеми державного регулювання розвитку лікєро-горілчаної промисловості залишилися невирішеними. Так, потребують удосконалення адміністративні важелі державного регулювання розвитку лікєро-горілчаної промисловості. Не ліквідовано недоліки в законодавчій базі та діяльності органів державної влади, що гальмують розвиток лікєро-горілчаної промисловості.

Багато вітчизняних вчених-економістів вивчають питання державного регулювання лікєро-горілчаної та спиртової промисловості, серед них: В.М. Андрієнко, П. Бойко, А.І. Дідківська, Г.М. Калетнік, А. Українець, С.М. Чистов, М.М. Шкільняк. Учені-економісти у своїх роботах досліджують особливості системи державного регулювання, а також визначаються законодавчі недоліки, які гальмують розвиток лікєро-горілчаної та спиртової промисловості.

Метою статті є вивчення особливостей системи державного регулювання лікєро-горілчаної та спиртової промисловості в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Державне регулювання економіки слід розглядати як економічну категорію, що визначає сутність та способи активного впливу держави на розвиток економіки взагалі та підтримання стабільності, пропорційності й динамічності розвитку зокрема [9]. Це — "сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного виробництва (в т. ч. продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для стабілізації та пристосування до умов, що змінюються" [9]. Під державним регулюванням економіки деякі автори розуміють як вплив держави на відтво-

ривальні процеси в економіці для досягнення цілей економічної політики [8].

Проведений аналіз показав, що система державного регулювання лікеро-горілчаної та спиртової промисловості здійснюється відповідно до Закону України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів". в якому зазначається, що виробництво спирту етилового (у тому числі як лікарського засобу), спирту етилового ректифікованого виноградного, спирту етилового ректифікованого плодового може здійснюватися лише на державних підприємствах [2]. Держава, як визначено у Цивільному кодексі України, діє у цивільних відносинах на рівних правах з іншими учасниками цих відносин. Тобто держава, з однієї сторони, виступає як власник і підприємець, а з іншої — як регулятор соціально-економічних процесів.

Після проголошення незалежності України почався новий етап в регулюванні ринку лікеро-горілчаної та спиртової промисловості. Він, насамперед, пов'язаний з формуванням засад державності, розвитком всіх форм власності і, в першу чергу, виведенням із державної монополії виробництва та обігу алкогольних напоїв. Запровадження наприкінці 1991 р. акцизів на спирт і алкогольні напої зумовило динамічний процес нормативного регулювання виробництва і реалізації цих товарів та оподаткування їх акцизним збором.

У теперішній час практично всі українські виробники спирту об'єднані в Державний концерн "Укрспирт", створений Кабінетом Міністрів України у 1996 р. з метою формування та здійснення єдиної державної політики у виробництві спирту етилового, горілки та лікеро-горілчаних виробів [2]. До складу концерну "Укрспирт" входять 8 обласних державних об'єднань спиртової промисловості, 76 підприємств з державною формою власності, які забезпечують 95 % виробництва етилового спирту в країні.

Слід зазначити, що державна власність є важливим інструментом здійснення державної соціально-економічної політики. Питома вага державного сектора в кожній країні різна і визначається низкою взаємопов'язаних чинників: умовами, що історично склалися, стадією розвитку держави, її місцем у світовому господарстві, конкурентоспроможністю національної економіки, соціально-економічними, культурними, історичними й іншими чинниками. Зокрема, в теперішній час у Європейському Союзі на державних підприємствах працює більше 8 млн осіб, тобто майже 11% всіх працівників, що працюють за наймом. На них припадає 12,5% новоствореної власності і майже 20% валових капіталовкладень в основні фонди. Максимальна частка державного сектора серед країн ЄС в Греції — 23,2%, а мінімальна в Нідерландах — 8,3% [9, с. 14].

Механізм державного регулювання ринку лікеро-горілчаної та спиртової промисловості України повинен оптимально поєднувати інтереси виробників, споживачів та держави (рис. 1).

Даний механізм включає п'ять інструментів: адміністративне регулювання, правове регулювання, пряме

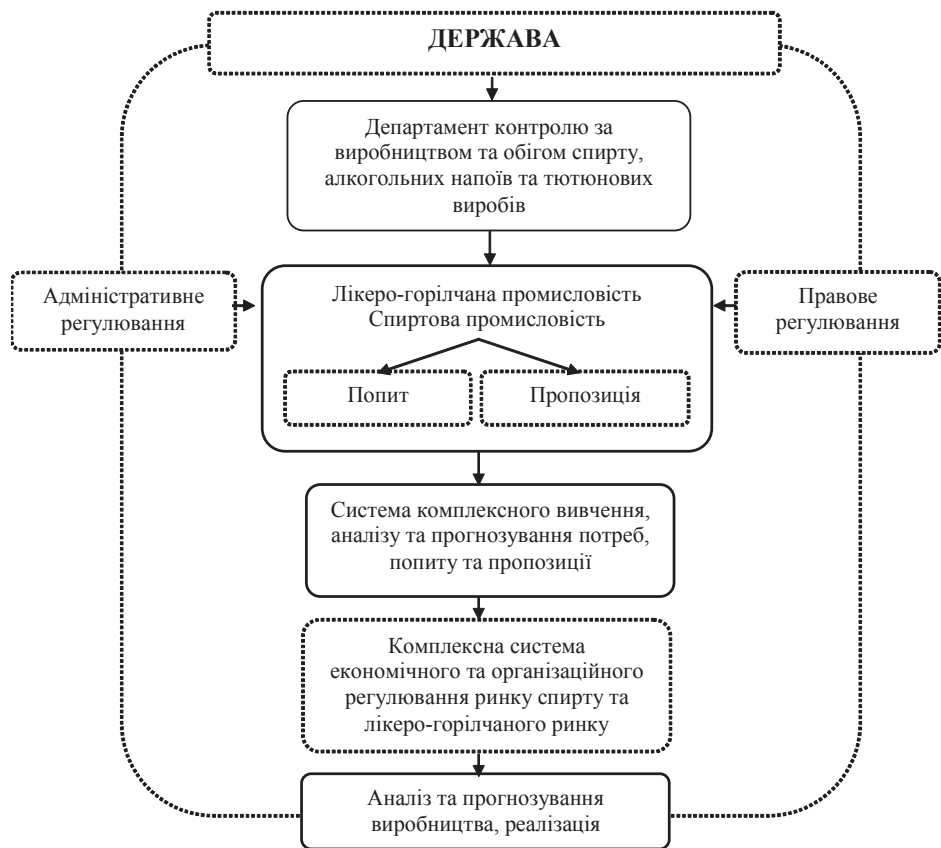

Рис. 1. Механізм державного регулювання ринку лікеро-горілчаної та спиртової промисловості в Україні

Джерело: систематизовано автором на основі [7].

економічне регулювання, попит та пропозиція. Реалізація вищеперелічених інструментів забезпечує функціонування ринку спирту та алкогольної продукції в Україні.

Важливою складовою механізму регулювання ринку спиртової промисловості має стати система його державної підтримки. Економічний зміст державної підтримки полягає в розробленні та реалізації системи державних програм науково-технічного, ресурсного, фінансового, кадрового та іншого сприяння розвитку підприємств [7, с. 221]. У теперішній час державна підтримка спиртової галузі здійснюється програмою розвитку спиртової галузі України на 2007—2011 рр. Згідно неї передбачено науково-технічне оновлення виробництва, впровадження інноваційних ресурсів і енергозберігаючих, екологічно безпечних технологій, зниження собівартості, підвищення якості, освоєння нових конкурентоспроможних видів продукції, в тому числі й паливного етанолу (біоетанолу) [7].

У Законі встановлюється не тільки загальні вимоги в сфері обігу алкогольної продукції, а і закріплюється спеціальні норми щодо роздрібною і оптовою торгівлі такою продукцією [1; 2]. Так, торгівля алкогольною продукцією може здійснюватися у двох різновидах, а саме — як оптова, так і роздрібна торгівля. Зокрема, оптову торгівлю слід розглядати як діяльність з придбання і відповідного перетворення товарів для наступної їх реалізації підприємствам роздрібною торгівлі, іншим суб'єктам господарювання. Роздрібна торгівля Законом визначається як діяльність з продажу алкогольних напоїв безпосередньо громадянам та іншим кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного використання незалежно від форми розрахунків, у тому числі на розлив у ресторанах, кафе, барах, інших підприємствах громадського харчування [2]. Законом також визначається, що місце торгівлі — це місце реалізації товарів, у тому числі на розлив, в одному торговому при-

міщенні (будівлі) за місцем його фактичного розташування, для алкогольних напоїв — торговельною площею не менше 20 м², обладнане електронними контрольно-касовими апаратами (незалежно від їх кількості) або де є товарно-каси книги (незалежно від їх кількості), в яких фіксується виручка від продажу алкогольних напоїв, незалежно від того, чи оформляється через них продаж інших товарів.

Одним з найважливіших інструментів державного регулювання лікero-горілчаної та спиртової галузей є ліцензування. Безсумнівно, ліцензія служить важливим засобом управлінського впливу, що припускає:

- державне підтвердження і визначення меж права на ведення господарської діяльності;
- державний контроль за здійснюваною діяльністю;
- можливість припинення діяльності за особливими підставами державними органами.

Проте, існуюча система ліцензування має ряд недоліків — в першу чергу, це відносно нескладний порядок отримання ліцензій на виробництво спирту і великий перелік підстав для її припинення. Зрозуміло, що підвищення рівня вимог до підприємств при видачі ліцензій, могло б сприяти розвитку ліцензування як дієвого інструменту регулювання та контролю шляхом допуску підприємств у сферу виробництва спирту. Проте все ж таки більш доцільним, на нашу думку, є введення хоча б тимчасового мораторію на видачу нових ліцензій.

Ще одним елементом державного регулювання обігу етилового спирту в теперішній час є квотування його закупівлі. Але й воно недостатньо ефективне, оскільки при виділенні квот закупівлі етилового спирту на черговий рік основним критерієм є квота поточного року, а фактичні обсяги виробництва і пропозиції практично не враховуються. Таким чином, аналіз використання виділених квот закупівлі свідчить, що вони, як правило, використовуються лише на 40—50% і жодним чином не відповідають інтересам підприємств-виробників спирту, тобто стали, по суті, формальним елементом державного регулювання [5].

Проведений аналіз показав, що видавати ліцензії в сфері ліцензування обігу алкогольної продукції мають повноваження органи, визначені постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку органів ліцензування" від 14.11.2000 р. № 1698, зокрема органом ліцензування було визначено Департамент контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, повноваження якого закріплені наказом Державної податкової адміністрації України від 10.02.2007 р. № 71 [1; 2]. Іншою постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку документів, які додаються до заяви про видачу ліцензії для окремого виду господарської діяльності" від 4.07.2001 р. № 756 не визначено вичерпного переліку документів, що надаються органом ліцензування суб'єктами господарювання, проте даний недолік має бути усунуто шляхом прийняття відповідних змін до цієї постанови [1; 2]. Плата за ліцензію на роздрібну торгівлю алкогольними напоями становить 8000 грн. на кожний окремих, зазначений у ліцензії електронний контрольно-касовий апарат, що знаходиться у місці торгівлі; на території сіл і селищ, за винятком тих, що знаходяться у межах території міст, — 500 грн. на роздрібну торгівлю алкогольними напоями на кожний окремих, зазначений у ліцензії електронний контрольно-касовий апарат, що знаходиться у місці торгівлі [2].

У числі першочергових заходів слід докорінно переглянути проведену в останні роки акцизну політику [3]. На нашу думку, стратегічно не продумана та економічно не обгрунтована акцизна політика є основним недоліком чинної системи державного регулювання спиртової промисловості. З однієї сторони, ця політика має фіскальний характер і впливає на розвиток легального виробництва спирту, а з іншої — сприяє створенню більш сприятливих економічних умов для неле-

гального виробництва і насичення алкогольного ринку дешевшою і фальсифікованою продукцією. Систематичне істотне підвищення ставок акцизів на спирт мотивується виключно необхідністю їх індексації у зв'язку із загальним зростанням середнього рівня цін на споживчі товари і прогнозованим рівнем інфляції. Примітним є той факт, що згідно бюджету на 2010 р. індекс зростання цін очікувався на 13,1% [4], тоді коли ставка акцизу на етиловий спирт була збільшена на 16% [3]. У зв'язку з цим одним з основних напрямів вирішення проблем підвищення дохідної бази бюджетів усіх рівнів за рахунок зростання виробництва і обороту алкогольної продукції вбачаємо в призупиненні підвищення ставок акцизу, тобто у введенні тимчасового мораторію, а, можливо, і в їх зниженні.

ВИСНОВКИ

Дослідження генезису формування окремих положень з державного регулювання лікero-горілчаної та спиртової промисловості призводить до висновку про необхідність удосконалення механізму державного регулювання цих галузей харчової промисловості. Державне регулювання і державна підтримка ринку спиртової промисловості повинне здійснюватись шляхом створення відповідної нормативно-правової бази, яка підвищувала б рівень вимог до підприємств при видачі ліцензій на виробництво спирту; удосконалення державної підтримки виробництва стратегічно важливих видів продукції (паливного етанолу) для гарантування енергетичної безпеки; стимулювання експорту продукції спиртової галузі; перегляд та встановлення економічно обгрунтованих акцизних ставок на спирт етиловий. Таким чином, виважена політика держави в сфері державного регулювання ринку лікero-горілчаної промисловості та спиртової промисловості сприятиме підвищенню ефективності функціонування підприємств галузі, а тим самим підвищенню надходжень до Державного бюджету.

Література:

1. Закону України "Про акцизний збір на алкогольні напої та тютюнові вироби" від 25.03.2005 р. № 2505-IV.
2. Закон України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів" від 19.12.1995 р. № 481/95-ВР.
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про питання випуску, обігу та погашення податкових векселів (податкових розписок), які видаються до отримання спирту етилового неденатурованого" від 22.06.2005 р. № 498.
4. Андрієнко В.М. Моделювання процесів реінжинірингу систем управління економічних об'єктів: автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.03.02 / Донецький національний ун-т. / В.М. Андрієнко. — Донецьк, 2002. — 40 с.
5. Бойко П. Спиртова промисловість: є перспективи розвитку / П. Бойко // Харчова і переробна промисловість. — 2001. — № 6. — С. 22—24.
6. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Л.І. Дідківська, Л.С. Головка. — К.: Знання-Прес, 2000. — 209 с.
7. Українець А. Спиртова промисловість: на шляху до інноваційного розвитку / А. Українець // Харчова і переробна промисловість. — 2007. — № 12. — С. 16—19.
8. Чистов С.М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / С.М. Чистов, А.Є. Никифоров, Т.Ф. Куценко. — Вид. 2-ге, доопрац. і допов. — К.: КНЕУ, 2005. — 440 с.
9. Шкільняк М.М. Економічні основи формування системи управління державною власністю: монографія / М.М. Шкільняк. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. — 160 с.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2012 р.